

Kozáci slavili Hitlerovy narozeniny. Muže ze Zákřova stříleli do týla

Michal Šmíd

Ploština, Prlov, Vařákovy Paseky, Přestavlky, Javoříčko... Co spojuje jména vesnic a osad ze střední a východní Moravy? Tady všude se na samém sklonku války nacisté krvavě mstili za skutečnou nebo i jen domnělou pomoc partyzánům a odbojářům. Zatímco v některých moravských městech, třeba v Hodoníně, tou dobou slavili osvobození od nacismu, jinde se ještě vraždilo, mučilo, vypalovalo. Podobný osud čekal i Zákřov, malou osadu východně od Olomouce. Reportérům Paměti národa se podařilo zachytit řadu vzpomínek dosud žijících pamětníků. Jejich svědectví navíc můžeme porovnat s jedinečným dokumentem, deníkem jedné z obětí, Otty Wolfa. Jeho židovské rodině totiž v oněch dnech poskytl útočiště právě obyvatelé Zákřova.

První zmínku o „Zákřovicích“, tedy vsi lidí, kteří „žijí za křovím“ najdeme v kronikách ze 14. století, o 200 let později se ale vesnice uvádí jako pustá. Stávala nejspíš o pár set metrů jižněji než dnešní Zákřov, dodnes se nad soutokem dvou potoků dochovaly stopy po bývalé tvrzi. Současná osada vznikla na biskupském olomouckém panství až na sklonku osmnáctého století. Dnes spadá pod blízký městys Tršice a tvoří ji řada pro střední Moravu typických patrových řadových domů. Od ostatních vsí jí odlišuje pečlivě udržovaný pomník se jmény devatenácti obětí nacistického řádění z konce dubna roku 1945.

Proti partyzánům nacisté povolali kozáky

Ve vzpomínkách pamětníků představuje předválečný Zákřov běžnou, snad až idylickou zemědělskou ves, kde se všichni znali a byli zvyklí si pomáhat. Na tom nic nezměnila ani léta války. V blízkých Tršicích sice gestapo pozatýkalo několik odbojářů napojených na organizaci Lvice, Zákřova se to ale nedotklo. Situace se změnila na přelomu let 1944–1945, kdy nacisté s vidinou postupu Rudé armády začali ve strategické oblasti Moravské brány (tedy kotliny mezi Olomoucí a Hranicemi na Moravě) budovat protitankové zákopy. Na nucené práce tak převedli stovky mužů z celých Čech a Moravy, přičemž mnozí ani nedosáhli plnoletosti. S blížícím se koncem války rostla kuráž nasazených mladíků a řada z nich zběhla k partyzánům. V podhůří Oderských vrchů se zformoval partyzánský oddíl Juraj, který v oblasti provedl několik diverzních akcí.

Nacistické velení na to zareagovalo povoláním 574. kozáckého praporu. Pamětníci ze Zákřova sice v souvislosti s rusky hovořícími vojáky ve službách wehrmachtu mluví o „vlasovcích“, kozácká jednotka ale součástí Ruské osvobozené armády (ROA) nebyla. Cílem vojáků z 547. praporu s krycím názvem Feuermittel, bylo potírání partyzánů a jejich pomocníků. K Němcům se přidali pod příslibem speciálních privilegií a z nenávisti k sovětskému Rusku. Velením proti partyzánských akcí nacisté pověřili gestapáka Josef Gepperta, pomáhal mu olomoucký fašista Josef Hykade, který se plyně domluvil česky a dostal za úkol navázat spojení s partyzány. Neblahou roli v popisovaných událostech sehrál tršický konfident Bedřich Hodulík.

Deník Otty Wolfa

Vraťme se ale v příběhu k židovské rodině Wolfových, zmíněné v úvodu. Wolfovi do Zákřova přišli 6. března roku 1945, když jim jejich známá, tršická dentistka Ludmila Tichá, sehnala úkryt v rodině zákřovského sedláka Oldřicha Ohery. Bertold Wolf, jeho žena Růžena, dcera Felicitas a syn Otto žili před válkou v Olomouci, roku 1940 se přestěhovali do Tršic. Kromě toho měli Wolfovi ještě nejstaršího syna Kurta, který už před válkou emigroval a bojoval v řadách Svobodovy armády. Když v létě roku 1942 rodinu povolali do Olomouce k transportu, na kraji města z objednaného povozu vystoupili a pěšky se vrátili do připraveného lesního úkrytu poblíž Tr-

Pohřeb obětí zákřovského masakru 14. května 1945

**Ohreovi v roce 1941
(otec Oldřich s dcerou
Ludmilou a matka
Marie s dcerou
Zdenkou)**

šic. Tam pobývali do října, na zimu se uchýlili do kůlny na pozemku jejich ochránce, zahradníka Jaroslava Zdařila z Tršic. Takto přežívali až do jara 1944, kdy se rodina se Zdařilem ve zlém rozešla. Nový úkryt našli na půdě u rodiny Zbořilových v Tršicích. Samotné ukrývání židovských obyvatel, nebo jen neoznámení jejich „výskytu“ představovalo v protektorátních časech nesmírné riziko, z toho logicky vyplýval stres a konflikty, které takový odvažný čin přinášel. Proto Wolfovi nakonec museli opustit i úkryt u Zbořilů a útočiště na samém sklonku války našli ve výměnku u Oherových v Zákřově.

Otto Wolf si po celou dobu ukrývání vedl deník, který po více než půlstoletí po válce vyšel knižně. Ve svém psaní se mladý Otto vyhýbal hodnocení, jde spíše o strohé zaznamenání, co měla rodina k jídlu, jaké zrovna vládne počasí, ale také zmínky o každodenním životě ve vsi, jak jej vnímali ze svého úkrytu. Od svých ochránců dostávali Wolfovi kromě jídla a přístřeší také informace o situaci na válečných frontách a z pravidelných deníkových záznamů o postupu jednotlivých armád na frontách lze vyčíst, s jakými nadějemi se ukrývaná rodina upínala k blížícímu se konci války.

Zdeňka Calábková, narozená v roce 1937, dodnes žijící v Zákřově je dcerou Oldřicha Ohery. Vyprávěla nám, že sama tehdy jako sedmileté dítě o ukrývání rodiny Wolfových na statku nevěděla: *„Oni ve dne nechodili vůbec ven. Nevylezli. Až v noci seděli venku, aby se nadýchali vzduchu, a ve dne spali. Ani z komína se nekouřilo. Byli*

v jedné místnosti a jenom se dostali na dvůr a nikam jinam.“ Z deníku Otty Wolfa víme, že k různým náhodným a nechtěným setkáním ukrývané rodiny s místními lidmi docházelo, proto je s podivem, že se Oherovým podařilo skrývání čtyř lidí utajit před vlastními dětmi. Na druhou stranu v Ottově deníku o dětech jejich ochránců zmínku nenajdeme a ukrývání samotné u Oherových trvalo pouze necelých šest týdnů.

18. dubna 1945

I ze záznamů ve Wolfově deníku je zjevné, jak se situace v okolí Zákřova s jarem roku 1945 zdramatizovala. 7. dubna partyzáni načas ovládli blízké Tršice, v kontaktu byli i s místními. Nejednalo se ale vždy o „pravé“ partyzány, ale také o nastrčené zvědy ze zmíněného kozáckého oddílu, kteří předstírali ruské válečné zajatce. Díky tomu se místní velení gestapa v blízkém Velkém Újezdě dozvědělo o tom, že zákřovští s partyzány skutečně vešli v kontakt, a přikročilo k akci. V úterý 18. dubna večer obklíčili „vlasovci“, jak místní říkali rusky hovořícím vojákům, vesnici a kolem desáté hodiny se strhla přestřelka s vesničany, kteří už několikátým dnem ve vsi drželi hlídky.

Tehdy čtrnáctiletý Otakar Švarc, který žil ve statku hned vedle Oherových, na tu noc vzpomíná: *„Vzbudil jsem se, obloha červená, ozářená, táta mě držel, a najednou taková střelba, všechny tabulky vylítly z oken, kulky lítaly do skříně, slyšel jsem, jak všechno praská.“* Statek Švarcových zachvátil požár, místní se jej snažili hasit, ale

vojáci jim v tom zabránili, stavení tak nakonec lehlo popelem. Do hašení se nakonec zapojili a mezi místní lidi se vmísili i ukrývání Židé Bertold a Otto Wolfovi, na útěk z vesnice ale nebylo pomýšlení, vesnice se ocitla v obklíčení vojáků a ti zakázali opouštět budovy.

Ztracený seznam

Nad ránem začalo zatýkání. Olga Glierová rozená Oherová vzpomíná na záchranu bratra Drahomíra. V obci po přepadení nešel proud a tak využil toho, že je v místnosti šero a schoval se pod lavici, přes kterou děvečka přehodila kabát. Jednomu z vojáků prý tehdy z kapsy vypadl seznam, který obsahoval jména mužů určených k zatčení a Drahomír ho sebral „U každého jména byly značky. Třeba když poslouchal rozhlas, tak tam byla taková vlnovka, takový drátek. Kdo měl ten revolver, tak u něho tam byl malý revolver. A protože ten seznam ztratili, tak už brali jenom do počtu. Já jsem ten seznam viděla jako děcko doma,“ vzpomíná Olga Glierová. Dodnes si myslí, že jména musel sepsat někdo, kdo dobře znal poměry v obci. Podle archivních pramenů seznam Drahomír Ohera odevzdal okresnímu soudu v Olomouci až rok po válce. Proč tak učinil, dnes neví ani jeho setra Olga Glierová. „Prý se ten seznam později ztratil.“

Vypálení statku rodiny Švarcových, vyrabování řady dalších stavení v hodně části vsi a 23 zatčených mužů – taková byla bilance řádění Kozáků ve službách gestapa. Žádní partyzáni odhaleni nebyli, oddíl Juraj se tou dobou

už přesunul dále na západ Moravy. Mezi zatčenými nechyběl ani Otto Wolf. Otec Bertold zatčení unikl – brali jen muže do 50 let věku. Čtyři muže včetně konfidenta Hodulíka nakonec propustili, o osudu dalších devatenácti mužů se vesničané dověděli až s definitivním koncem války.

Většina kostí byla zlámaná

Zákřovské muže (někteří byli zraněni následkem předchozí přestřelky) odvezli do kasáren ve Velkém Újezdě. Zde prošli nelidským mučením. Gestapáci identifikovali Otto Wolfa jako Žida a lze předpokládat, že s ním zacházeli obzvláště krutě. Otto pravděpodobně neprozradil své skutečné jméno ani jména těch, kteří je během tří let podporovali. Nejspíš tak zachránil zbylé členy rodiny i další osoby před popravou, sám ale krutému osudu neunikl. Následujícího dne 20. dubna 1945 nacisté „slavili“ Hitlerovy narozeniny. Kozáci se opili, navečer zbité muže odvezli do blízké osady Kyjanice, střelili je do týlu, jejich těla hodili do boudy, tu polili benzinem a zapálili. Pár dnů po osvobození, 12. května, vyšla pravda o této hrůze najevo. Ze spáleniště byly vyzdvíženy ostatky zavražděných, přivolaný lékař konstatoval, že většina kostí byla ještě před smrtí zlámaná, někteří mužové pak byli patrně upáleni zaživa. Ostatky byly poté pochovány v hromadném hrobě v Tršicích, kde je dodnes připomíná pomník. Pohřeb se konal 14. května a zúčastnili se ho lidé ze širokého okolí.

**Olga Glierová,
rozená Oherová**

**Pamětník
Otakar Švarc,
v květnu 1945
čtrnáctiletý,
na vojně v roce
1952**

Růžena Wolfová

**Otto Wolf, si
po celou dobu
ukrývání vedl deník,
který po více než
půlstoletí po válce
vyšel knižně
a je jedinečným
dobovým
dokumentem.**

**Ruina statku Švarcových.
Statek Švarcových
zachvátil během masakru
požár, místní se jej snažili
hasit, ale vojáci jim v tom
zabránili, a stavení tak
nakonec lehlo popelem.**

V samotném Zákřově se situace neuklidnila ani po zatečení mužů 19. dubna. Místní lidé se schovávali po sklepích, často přišli o veškeré jídlo a oblečení. Svatava Kubíková, rozená Marková vzpomíná na poslední dny války: „Ještě po té hrůze vždycky večer zase přijeli vlasovci na koních a jezdili po dědině. Tož žádný nevylezl. Každý se bál a my jsme chodili spávat do sklepa.“ Do posledních dnů se kolem vsi střílelo. „Až jednou přišel soused, zaklepal na okno do sklepa a volal: *Ženský, nebojte se a vylezte ven! Už je tady Rudá armáda.*“

Ve vsi nebylo bezpečno ani pro Wolfovy a tak se museli, stejně jako v počátcích své anabáze, ukrýt v lese. Konec dubna a začátek ledna byl tehdy mimořádně chladný, některé dny mrzlo a padal sníh, takže se samotným koncem války zažívali největší hlad a strádání. Svůj úkryt mohli definitivně opustit až 8. května. Otec Bertold Wolf prý tehdy v euforii běhal po Tršicích a mával hůlkou, to ale netušil, že se za pár dnů dozví o tragickém konci syna Otty. Navíc záhy zjistil, že jeho nejstarší syn Kurt Wolf padl v březnu roku 1943 v bitvě u Sokolova.

Viz doplňující text

Tady byla vesnice vdov

Ztráty s koncem války počítali i zákřovští, rodiny přišly o otce, syny, sourozence. „Tady byla vesnice vdov,“ vzpomíná Zdeňka Calábková, kterou zákřovský masakr připravil o tatínka. „Maminka byla hodně nemocná, takže jsme si užili víc toho zlého než dobrého.“ Zdeňka se bála

chodit i do školy. Každý sebemenší zvuk jí totiž připadal jako střelba.

Zdeňce zůstal alespoň domov, i když vyrabovaný. Rodina Švarcových přišla o statek a ze čtrnáctiletého Otakara se stal sirotek. Matka mu zemřela již dříve, otec a bratr byli mezi umučenými v Kyjanici. Spolu s mladší sestrou skončili u příbuzných v sousední vsi. Když Otakar po letech vypráví, jak jezdil do učené vždy ve stejných šatech, ve kterých pracoval, zatímco jeho spolužáci měli krom pracovního úboru vždy i čisté oblečení, cítíme v jeho vyprávění hořkost a dodnes nevstřebaný pocit nespravedlnosti. Otakar na vojně nastoupil na brigádu do dolů a po čase se přestěhoval do severních Čech a s příbuznými ze Zákřova a okolí načas přerušil veškeré kontakty. Dodnes nedokáže pochopit, proč právě jejich statek byl do základu zničen. Domnívá se, že vypáleno mělo být právě sousední stavení Oherových, a to právě možná kvůli ukrývání rodiny Wolfových. Dosavadní historický výzkum ale tuto domněnku nepotvrzuje. Spíše se soudí, že Kozáci ani místní gestapáci o ukrývání Wolfových nevěděli. Z Ottova deníku víme, že o jejich pobytu a skrýších věděly desítky vesničanů z Tršic i Zákřova. Že se podařilo před nacistickými úřady tříleté ukrývání čtyřčlenné rodiny na poměrně hustě osídleném moravském venkově utajit, můžeme i dnes považovat za malý zázrak.

V padesátých letech projednával případ zákřovského masakru okresní soud v Olomouci. Gestapák Josef Geppert i jeho pomocník Josef Hykade byli odsouze-

ni k smrti a popraveni. Konfidentu Bedřich Hodulíkovi z Tršic soud vyměřil doživotní trest, v roce 1961 jej propustili na amnestii. Soudního řízení se účastnili i pozůstalí po obětech.

Devatenáct obětí zákřovského masakru

Calábek Josef (45 roků), Zákřov

Marek Josef (43 roků), Zákřov

Marek Drahomír (17 roků), Zákřov

Švarc František (43 roků), Zákřov

Švarc Vladimír (16 roků), Zákřov

Ohera Jan (40 roků), Zákřov

Plánička Jan (35 roků), Zákřov

Závodník Miroslav (23 roků), Zákřov

Závodník Jaroslav (21 roků), Zákřov

Glier Antonín (18 roků), Zákřov

Ohera Oldřich (37 roků), Zákřov

Bém Vlastimil (19 roků), Tršice

Wolf Otto (18 roků), Tršice

Pazdera Jan (32 roků), Doloplazy

Příkryl Klement (32 roků), Doloplazy

Jahn Josef (18 roků), Velká Bystřice

Švec František (26 roků), Velká Bystřice

Musil Josef (30 roků), Bystrovany

Žák Jaroslav (21 roků), Brno, přijel k příbuzným

do Zákřova 18. dubna 1945 z Brna, aby se chránil před bombardováním...

Další osudy Wolfových a Ottova deníku

Otec Bertold a matka Růžena se nikdy se ztrátou synů zcela nevyrovnali. Maminka zemřela počátkem padesátých let, otec, který se po válce ujal role kantora v olomoucké židovské obci, zemřel o deset let později. Před smrtí nechal pořídit přepis deníku, který objevili badatelé až v 80. letech minulého století. Ottova sestra Felicitas si po válce otevřela v Olomouci módní salón, který jí komunisté znárodnili. Roku 1969 se odstěhovala do USA. Po celou dobu uchovávala originál bratrova deníku a fotokopii dala k dispozici pro účely publikování. Deník Otty Wolfa vyšel poprvé knižně v roce 1997, části deníku byly publikovány i v zahraničí a dočkal se i filmové adaptace. V roce 2012 byl na místě lesního úkrytu Wolfových mezi Zákřovem a Tršicemi vybudován památník.

Odsud se živí nedostaneme! Babiččino proroctví se naplnilo...

Jana Háková

Šestaosmdesátiletému Hugo Fritschovi v hlase zaznívá silný německý přízvuk, češtinu ale používá docela samozřejmě. Stejně jako za Protektorátu, kdy jako syn německého úředníka běhal s českými kamarády ulicemi Brna, hrál si na válku nebo pekl na polích za městem brambory. Šťastné dětství plné klukovin ale pro Huga skončilo už ve třinácti letech. Na jaře 1946 zůstal docela sám ve zdevastovaném internačním táboře pro Němce. Rodiče, babička ani dva bratři kruté poválečné zacházení nepřežili.

Hugo Karl Armin Fritsch se narodil 9. května 1933 v Brně. Jeho otec byl Němec, jehož předci žili v Brně už od 17. století. Vždy s oblibou říkal, že je československý občan německé národnosti. Povoláním byl úředníkem, nejprve rakouským, pak československým a nakonec protektorátním. Hugova matka byla poloviční Češka, po svatbě,